09/07/2019

Οι Ἅγιοι και η τιμή τους στην ιστορία της Εκκλησίας

/ Γνώμες

+ π. Ἀντωνίου Ἀλεβιζόπουλου

Τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι πολὺ βασικό, γιατί ὅλες οἱ προτεσταντικὲς αἱρέσεις ἀσκοῦν σφοδρότατη κριτικὴ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας μας, ὑποστηρίζοντας πὼς ἐμεῖς λατρεύουμε τοὺς ἁγίους καὶ προσβλέπουμε σ’ αὐτοὺς γιὰ σωτηρία, ὄχι στὸν Σωτῆρα Χριστό!

Εἶναι λοιπὸν ποιμαντικὴ ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουμε μὲ ποιὰ ἔννοια ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾶ τοὺς ἁγίους καὶ ποὺ τελικὰ μεταβαίνει αὐτὴ ἡ τιμή. Νὰ τονίσουμε σὲ ποιὰ σχέση βρισκόμαστε ἐμεῖς μὲ τοὺς ἁγίους καὶ τί συνεπάγεται αὐτὴ ἡ σχέση. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἀπαντήσουμε στὴν ἔνσταση τῶν προτεσταντῶν, ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν εἶναι πανταχοῦ παρόντες καὶ συνεπῶς δὲν ἀκούουν τὶς προσευχές μας.

Νὰ ἑρμηνεύσουμε τὰ θαύματα ποὺ ἐπιτελοῦν οἱ ἅγιοι καὶ νὰ τὰ κατοχυρώσουμε ἁγιογραφικά, νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν πρώτη Ἐκκλησία, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ἂν ὑπῆρχε σ’ αὐτὴν ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων καί, πρὸ παντός, νὰ καταστήσουμε φανερὴ τὴ

διάκριση μεταξὺ τιμῆς καὶ λατρείας, λατρευτικῆς προσκύνησης καὶ προσκύνησης σὰν ἐκδήλωση τιμῆς καὶ ἀγάπης, ποὺ ἀποδίδεται ἀπὸ μέρους μας στοὺς ἁγίους.

Κατὰ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας μας οἱ ἅγιοι ἀντικατοπτρίζουν τὴ δόξα τοῦ Κυρίου (Β’ Κόρ. γ’ 18) καὶ ἀκτινοβολοῦν τὸ ἄκτιστο Φῶς τοῦ Θεοῦ (Ματθ. ε’ 14. Ἰω. η’ 12. Ἐφεσ. ε’ 8. Κολ. α’ 12. Ἀποκ. κβ’ 5).

Ἡ δόξα τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἀγγέλων δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, γιατί εἶναι μέλη τοῦ σώματος Αὐτοῦ (Ἐφεσ. α’ 23. δ’ 16. ε’ 23. Κολ. α’ 18.24). Ὀνομάζονται ἀγαπητοί τοῦ Θεοῦ (Β’ Παραλ./Χρόν. κ’ 7. Ἡσ. μα’ 8), Φίλοι τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. ρλη’ 17, κατὰ τοὺς Ο’. Ἰω. ιε’ 14. Ἰακ. β’ 23), ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. ιβ’ 50). Εἶναι ναὸς καὶ κατοικητήριο τοῦ Θεοῦ (Α’ Κορ. γ’ 16-17. στ’ 19. Β’ Κορ. στ’ 16), τέκνα Θεοῦ (Ἰω. α’ 12. Γαλ. γ’ 26-27), κληρονόμοι καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ (Ρωμ. η’ 17). Τὸ μνημόσυνο τῶν ἁγίων εἶναι αἰώνιο (Ψαλμ. ρια/ριβ’ 1-9. Παροιμ. ι’ 7. Ἑβρ. ια’ 4-38).

Ὁ ἴδιος ὁ Θεός, μέσῳ τοῦ Ἁγίου Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἔρχεται σὲ προσωπικὴ κοινωνία μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ μεταδίδει τὴν ἁγιότητα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἁγιότητα τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὄχι γιὰ τὴν ἁγιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνία του μὲ τὸν Χριστὸ (Ἰω. ιδ’ 23. Α’ Κόρ. γ’ 5-17. στ’ 19. Β’ Κορ. στ’ 16. Ἐφεσ. β’ 22). Ἔτσι ὁ Χριστὸς θριαμβεύει μέσῳ τῶν ἁγίων (Ἰω. κα’ 19. Β’ Κόρ. β’ 14).

Στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, οἱ εἰκοσιτέσσερις πρεσβύτεροι, ποὺ ἐκπροσωποῦν τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, ἔχουν «ἐπὶ τᾶς κεφαλὰς τῶν στεφάνους χρυσούς» (Ἀποκ. δ’ 4).

Τό ἀναρίθμητο πλῆθος τῶν ἁγίων, ποὺ «ἔπλυναν τάς στολᾶς αὐτῶν καὶ ἐλεύκαναν αὐτάς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου» (Ἀποκ. ζ’ 14), εὑρίσκονται «ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου» ὡς νικητὲς (Ἀποκ. ζ’ 9-10), σ’ αὐτοὺς δόθηκαν «θρόνοι», γιὰ νὰ βασιλεύσουν «ἐπὶ χίλια ἔτη», μέχρι τὴ δευτέρα παρουσία, ὁπότε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, θὰ παραδοθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κεφαλὴ Της στόν Τριαδικὸ Θεό, γιὰ νὰ εἶναι πλέον «ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πάσιν» (Ἀποκ. κ’ 4. Α’ Κορ. ιε’ 23-28)

Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μόνος «Παράκλητος», ὁ μοναδικὸς «μεσίτης» καὶ «σωτῆρας» (Α’ Ἰω. β’ 1. Ἰω. ιδ’ 6. 13-14. Α’ Τίμ. β’ 5. Πράξ. δ’ 12), μόνο μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ πραγματοποιεῖται ἡ συμφιλίωση (Α’ Πέτρ. α’ 18-19). ὁ «ἄλλος Παράκλητος», τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, μὲ τὰ ἅγια μυστήρια ἐνεργοποιεῖ πρὸς χάρη μας τὶς δωρεὲς τοῦ Χριστοῦ: μὲ τὸ βάπτισμα μᾶς ἐντάσσει στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Γὰλ γ’ 27. Πρβλ. α’ Κορ. Ιβ’ 3), μὲ τὴ Θεία Κοινωνία μᾶς τρέφει μὲ τὸν «ἄρτο τῆς Ζωῆς» (Ἰω. στ’ 48-

53). Μὲ αὐτὴ τὴν ἀπόλυτη ἔννοια δὲν ὑπάρχει ἄλλος σωτῆρας, οὔτε δεύτερος μεσίτης.

Καὶ ὅμως στὴν ἁγία Γραφὴ γίνεται λόγος γιὰ μεσιτεία ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων, μέσῳ προσευχῆς καὶ παράκλησης (Γέν. ιη’ 23-33. κ’ 3-18. λβ’ 9-14. Ἰὼβ μβ’ 8-10. Παροιμ. ἰε’ 8. Ζάχ. ἀ 12-13. Ἱερεμ. ζ’ 16). Ἄνθρωποι ὀνομάζονται «πρεσβευτές» (Β’ Κόρ. ε’ 18-20. Ἐφεσ. στ’ 20) καὶ «σωτῆρες», μὲ τὴν ἔννοια ὅμως πὼς ὁδηγοῦν στὸ μόνο Σωτῆρα, τὸν Χριστὸ (Α’ Κόρ. θ’ 22). Ὁ Θεὸς βεβαιώνει τὸν προφήτη πὼς ἂν βρεθεῖ ἀκόμη καὶ ἕνας ἅγιος ἄνθρωπος, γιὰ χάρη του θὰ σώσει ὁλόκληρη τὴν πόλη (Ἱερεμ. ε’ 1. Ἰεζ. κβ’ 30).

Ἀλλὰ μήπως ἡ «μεσιτεία» μὲ σχετικὴ ἔννοια ἀναφέρεται μόνο σὲ ζῶντες; Ὄχι, ὁ Θεὸς λέγει στὸν προφήτη Ἱερεμία: «Ἐὰν σταθοῦν ἐνώπιόν μου ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Σαμουήλ, ἡ ψυχή μου δὲν θὰ κλίνει πρὸς αὐτούς» (Ἱερ. ιε’ ι), πρᾶγμα ποὺ σημαίνει πὼς σὲ ἄλλες περιπτώσεις ὁ Θεὸς ἀνταποκρινόταν στὶς δεήσεις τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Στὴν Ἀποκάλυψη βλέπουμε τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία (τοὺς 24 πρεσβύτερους) νὰ κρατοῦν «Φιάλας γεμούσας θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων», δηλαδὴ τῶν ἐπὶ γῆς ζώντων πιστῶν τὶς ὁποῖες ἑνώνουν μὲ τὶς δικές τους προσευχὲς (Ἀποκ. ε’ 8).

Ἡ οὐράνια Ἐκκλησία δέχεται τὶς ἐπικλήσεις μας μάλιστα μεσιτεύει στὸν Κύριο νὰ σταματήσει τὸ μαρτύριο τῶν ἀδελφῶν τους στὴ γῆ (Ἀποκ. στ’ 9-11), πρᾶγμα ποὺ εἰσακούεται τελικὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ (Ἀποκ. ζ’ 9-11. η’ 3-5. ια’ 16-18. Ιδ’ 14-20. Πρβλ Δ/Β’ Βασιλ. κ’ 4-6. Β’ Μακ. ιε’ 12-16).

Ὅταν λοιπὸν ἐπικαλούμεθα τοὺς ἁγίους, οἱ ἐλπίδες μας δὲν εἶναι μάταιες οἱ ἅγιοι εἶναι συνδεδεμένοι μαζί μας μὲ τὸν σύνδεσμο τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία «οὐδέποτε ἐκπίπτει» (Α’ Κόρ. ιγ’ 8). Πιστεύουμε δηλαδὴ πὼς εἴμαστε πράγματι «συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ» (Ἔφεσ. β’ 19-20).

Εἶναι οἱ ἅγιοι «πανταχοῦ παρόντες» γιὰ νὰ εἰσακούσουν τὶς ἐπικλήσεις μας; Ὄχι, οἱ ἅγιοι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι πανταχοῦ παρόντες, οὔτε πληροφοροῦνται μὲ τὴ δική τους δύναμη τί γίνεται μακριὰ ἀπὸ αὐτούς.

Ὅμως λουσμένοι στὴν ἄκτιστη θεία χάρη, μέσῳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σὰν μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἑνωμένο μὲ τὴν Θεότητα, μποροῦν νὰ ξεπεράσουν τοὺς ὅρους τῆς φύσης καὶ νὰ μετέχουν στὴ ζωὴ τῶν ἀδελφῶν τους ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἂν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ ποὺ ζοῦν στὴ γῆ μποροῦν νὰ ξεπεράσουν μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τοὺς ὅρους τῆς φύσης, πρέπει νὰ συμπεράνουμε πὼς αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας. Ἐνδεικτικὰ

ἀναφέρουμε μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή.

Ἡ «καρδιά» του Ελισαίου ἦταν μετὰ τοῦ Γιεζὶ καὶ μποροῦσε νὰ γνωρίζει αὐτὸ ποὺ συνέβη μακριὰ (Δ/Β’ Βασιλ ε’ 25-27). Ὁ Ἀβραὰμ «εἶδε» τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου «καὶ ἐχάρη» (Ἰω. η’ 56). Ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐγνώριζε τὴν πονηρὶα τοῦ Ἀνανία (Πράξ. ε’ 3). Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει τὰ θαυμαστὰ πράγματα «διὰ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον». Ὅλα τὰ ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἀπὸ φυσικοὺς ὅρους, ποὺ ὁ Θεὸς ἔθεσε γιὰ ὁρισμένο σκοπὸ (Α’ Κόρ. ιβ’ 7-11, πρβλ. Β’ Κόρ. ιβ’ 2-4). Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μᾶς βεβαιώνει γιὰ τὴν κοινωνία ἀγάπης τῆς οὐράνιας Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία πληροφορεῖται τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς μας καὶ χαίρει γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ κάθε ἁμαρτωλοῦ (Λούκ. ιε’ 7-10).

Ὁ Θεὸς θαυματοποιεῖ μέσῳ τῶν ἁγίων καὶ δικαίων (Γ/Α’ Βασιλ. ιζ’ 21-22. Δ/Β’ Βασιλ. δ’ 33-35. Πράξ. ε’ 12-16. Ιβ’ 11-12). Ὄχι μόνο μέσῳ ζώντων πάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ μέσῳ κεκοιμημένων ἁγίων. Ἔτσι ὁ προφήτης Ἠσαΐας λαμβάνει ἐντολὴ νὰ διαβιβάσει «πρὸς τὸν Ἐζεκία τὸν ἡγούμενον τοῦ λαοῦ» πὼς θὰ σώσει τὴν πόλη ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους «διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλον μου», δηλαδὴ χάρη τοῦ Δαυίδ, ποὺ ἤδη εἶχε ἀπέλθει ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ (Δ/Β’ Βασιλ. κ’ 4-6).

Τὸ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς πὼς ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης μεταξὺ ἀγωνιζομένης καὶ θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας μειώνει τὸ μεσιτικὸ ὑπούργημα τοῦ Παράκλητου, εἶναι ἀφέλεια γιατί οἱ ἅγιοι δὲν ἔχουν δύναμη ἀπὸ μόνοι τους νὰ θαυματουργοῦν καὶ νὰ ἐπεμβαίνουν στὴ ζωή μας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ. «Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἠλία» ποὺ «ἀνεπαύθη ἐπὶ τὸν Ἐλισσαῖον» ἦταν ἡ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὄχι κάτι ἀνεξάρτητο ἀπὸ αὐτήν, γι’ αὐτὸ καὶ «οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν» τὸν προσκυνοῦν μὲ ἐδαφιαία μετάνοια (Δ/Β’ Βασιλ. β’ 14-15). Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ποὺ ἐνταφιάστηκε στὸν τάφο τοῦ Ἐλισαίου (Δ/Β’ Βασιλ. ἰγ’ 21). Δὲν εἶναι τὰ τίμια ὀστᾶ ἀπὸ μόνα τους ἐκεῖνα ποὺ θαυματουργοῦν, ἀλλὰ ἡ θεϊκὴ χάρη ποὺ τὰ περιβάλλει καὶ χαριτώνει ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο, ὄχι μόνο τὸ πνεῦμα του.

Ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς στοὺς ἁγίους ἐκδηλώνεται στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ μὲ τὴν προσκύνηση. Δέν πρόκειται γιὰ λατρευτικὴ προσκυνηση, ἡ ὁποία ἀπαγορεύεται ρητὰ ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφὴ (Ἔξοδ. κ’ 4-5. Δευτερ. στ’ 12-14. Ματθ. δ’ 10), γιατί ποτὲ κανεὶς ὀρθόδοξος χριστιανὸς δὲν ἔχει συναίσθηση πὼς προσκυνεῖ ὁποιοδήποτε ὂν (ἄγγελο ἢ ἄνθρωπο) ὡς Θεό, μόνο τότε ἡ προσκύνηση θὰ ἦταν ἀπόλυτη, δηλαδὴ λατρεία.

Τοὺς ἁγίους προσκυνοῦμε χωρὶς νὰ παραγνωρίζουμε τὴ φύση τους, χωρὶς δηλαδὴ νὰ τοὺς ἐκλαμβάνουμε γιὰ θεούς, γιατί παραδεχόμαστε πὼς ἡ προσκύνηση δὲν εἶναι πάντοτε ἐκδήλωση λατρείας. Ἂν αὐτὸν ποὺ προσκυνοῦμε δὲν τὸν δεχόμαστε

γιὰ Θεό, τότε μὲ τὴν προσκύνηση δὲν τοῦ ἀποδίδουμε λατρεία, εἶναι ἐκδήλωση τιμῆς καὶ ἀγάπης. Μ’ αὐτὴ τὴν τιμητικὴ ἔννοια ὁ Δαυὶδ προσκυνεῖ τὸν Ἰωνάθαν (Α’ Βασιλ./Α’ Σαμ. κ’ 41) καὶ τὸν Σαοὺλ (Α’ Βασιλ. /Α’ Σαμ. κδ’ 9), ὁ Νάθαν προσκυνεῖ τὸν Δαυὶδ (Γ/Α Βασιλ. α’ 23), οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν τὸν Ἐλισαῖο (Δ/Β’ Βασιλ. β’ 15), ὁ Ναβουχοδονόσορ τὸν Δανιὴλ (Δᾶν. β’ 46). Ἀκόμη καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη ὁ δεσμοφύλακας προσκυνεῖ τὸν Παῦλο καὶ τὸν Σίλα (Πράξ. ιστ’ 29), ἐνῷ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὑπόσχεται πὼς θὰ ἀναγκάσει τοὺς Ἰουδαίους νὰ προσκυνήσουν τὸν ἐπίσκοπο Φιλαδελφείας (Ἀποκ. γ’ 9. Πρβ. Α’ Βασιλ./Α’ Σαμ. ε’ 4).

Ὅσοι ἀπορρίπτουν τὴν τιμὴ καὶ τὴν προσκύνηση τῶν ἁγίων, ἐπικαλοῦνται περιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφὴ (Πράξ. ιδ’ 11-15 καὶ Ἀποκ. ιθ’ 10. κβ’ 8-9).

Στό Πράξ. Ἰδ’ 11-15 φαίνεται καθαρά, πὼς οἱ ἄνθρωποι ἐξέλαβαν τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα ὡς θεοὺς γι’ αὐτὸ καὶ οἱ ἀπόστολοι δίκαια ἀντέδρασαν. Τέτοια προσκύνηση δὲν τοὺς ἀνῆκε, γιατί ἦταν λατρευτική.

Στὴ δεύτερη περίπτωση ὁ Ἰωάννης, κατάπληκτος ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀξιώθηκε νὰ δεῖ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ὀπτασίας τοῦ ἴδιου του Κυρίου (Ἀποκ. α’ 17-18), νόμισε πὼς ἦταν καὶ πάλι ὁ Κύριος γι’ αὐτὸ καὶ σπεύδει νὰ τὸν προσκυνήσει. Ὁ ἄγγελος ὅμως τὸν ἐπαναφέρει στὴν ἀλήθεια τῶν γεγονότων: «σύνδουλός σου εἰμί», δὲν μοῦ ἀνήκει τέτοια προσκύνηση, ἀνήκει μόνο στὸν Θεό!

Ἂν παραδεχθοῦμε πὼς ὁ Ἰωάννης θέλησε νὰ προσκυνήσει τὸν ἄγγελο τιμητικά, εἶχε αὐτὸ τὸ δικαίωμα (Ἀριθ. κβ’ 31. Ἰησ. Ναυὴ ε’ 14), καὶ ἀσφαλῶς στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ προσκύνηση δὲν θὰ ἦτο λατρευτική. Τότε ἡ ἄρνηση τοῦ ἀγγέλου θὰ ἦταν ἔνδειξη ταπεινοφροσύνης. Διαφορετικὰ πῶς ὁ Ἰωάννης ἀποτολμᾶ νὰ προσκυνήσει τὸν ἄγγελο γιὰ δεύτερη φορᾶ; (Ἀποκ. κβ’ 8-9).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἑρμηνεία τῆς Γραφῆς, σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας (Α’ Τιμ. γ’ 15). Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἤδη σὲ πρωτοχριστιανικὰ κείμενα. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ὁμολογοῦσαν: «Δὲν θὰ δυνηθῶ μὲν οὔτε τὸν Χριστὸν νὰ ἐγκαταλείψωμεν ποτέ, τὸν παθόντα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν σῳζομένων εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον, τὸν ἄμωμον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, οὔτε κάποιον ἄλλον νὰ λατρεύσωμεν. Διότι τοῦτον μὲν προσκυνοῦμεν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς δὲ μάρτυρας ἀγαπῶμεν ὡς μαθητᾶς τοῦ Κυρίου, ἐπαξίως λόγω τῆς ἀνυπερβλήτου ἀφοσιώσεως εἰς τὸν βασιλέα καὶ διδάσκαλον τῶν». Αὐτὸ ἀναφέρεται στο μαρτύριο τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου (156). Ἐκεῖ σημειώνεται ἀκόμη πὼς οἱ Χριστιανοὶ συνέλεξαν τὰ ὀστὰ τοῦ μάρτυρα, «τὰ τιμιώτερα ἀπὸ πολυτελεῖς λίθους, καὶ εὐγενέστερα ἀπὸ χρυσόν» καὶ τὰ ἐνταφίασαν σὲ κατάλληλο τόπο, ὥστε νὰ συναθροίζονται ἐκεῖ καὶ νὰ ἑορτάζουν «τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου του» (Μαρτ. Πολυκ. 17-18. Βλ. καὶ στὸ 3β 3θ).

Ὁ Ὠριγένης (253/4) ἀναφέρει πὼς «αἱ ψυχαὶ τῶν πεπελεκισμένων ἕνεκεν τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰησοῦ, μὴ μάτην τῷ ἐν οὐρανοῖς θυσιαστηρίῳ παρεδρεύουσαι, διακονοῦσι τοῖς εὐχομένοις ἄφεσιν ἁμαρτημάτων» (Ὠριγ. Εἰς μάρτ. προτρ. 30. Πρβλ. Ἀποκ. κ’ 4).

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος (330-379) ἀναφέρεται στὶς πανηγύρεις ποὺ γίνονταν στὶς μνῆμες τῶν ἁγίων (Ἐπιστ. 227, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῦυ Πόντου. Ὅροι κατὰ πλάτος 8,40) καὶ στὴν ἐπίκληση τῶν ἁγίων (Ὁμιλ. 4, εἰς ἁγ. Μάμαντα 1): «Αὐτὸς ποὺ θλίβεται καταφεύγει εἰς τοὺς σαράντα, αὐτὸς ποὺ εὐφραίνεται πρὸς αὐτοὺς σπεύδει. Ὁ ἕνας μὲν διὰ νὰ εὕρη λύσιν εἰς τᾶς δυσκολίας, ὁ ἄλλος δὲ διὰ νὰ διαφυλάξει εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὰ πιὸ καλὰ ἀγαθά... τὰ αἰτήματά σας ἂς γίνουν μαζὶ μὲ τοὺς μάρτυρας» (Μ. Βασ., Ὁμιλ. 5, εἰς τοὺς ἁγ. Τεσσαράκοντας .

Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μ. Βασίλειος, εἶχε διαδοθεῖ σὲ πολλὲς περιοχὲς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοὶ «κοσμοῦν πολλᾶς πατρίδας» (Εἰς τοὺς ἁγ. Τεσσαράκοντας).

Ὁ ἅγιος Ιωαννης ὁ Χρυσόστομος (344-407) κάνει λόγο γιὰ «λιτανεῖες καὶ παρακλήσεις... εἰς τὸν Ναὸν ὅπου καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀποστόλων», προκειμένου νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ δεινά της πόλης (Χρυσ., Πρὸς τοὺς καταλείψαντας τὴν Ἐκκλ.). Ἡ δύναμη τῶν ἁγίων μαρτύρων, ἀναφέρει ὁ Χρυσόστομος, «καθημερινῶς ζεῖ καὶ ἐνεργεῖ, ἐκδιώκει δαιμόνια, ἀπομακρύνει τᾶς ἀσθενείας, ἐμψυχώνει πόλεις ὁλοκλήρους καὶ συναθροίζει ἐδῶ πλῆθος» (Περὶ ἀπολαύσεως τῆς τῶν μελλόντων 2). Ὑπογραμμίζει ἀκόμη πὼς Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων «θὰ μεταβιβασθεῖ ὁπωσδήποτε πρὸς τὸν Δεσπότην» (Ὅτε πρεσβ. προεχ. 2. Πρβλ. Ματθ. ε’ 16).

Τα ἴδια ἀναφέρει καὶ ὁ ἅγιος Γρηγοριος ὁ Θεολόγος (329-390): «Πρέπει νὰ πανηγυρίζουμε ὅλους τούς μάρτυρες...» (Λόγος κδ’ 3-4, εἰς τὸν ἅγιο Κυπριανό), «τώρα οἱ μάρτυρες κάνουν νὰ ἀνοίξει ὁ οὐρανός...» (Λόγος μδ’ 12, εἰς τὴν Νέαν Κυριακή). «Καὶ τώρα ἐκεῖνος εἶναι στὸν οὐρανὸν καὶ ἐκεῖ προσφέρει τὶς θυσίες του γιὰ ἐμᾶς» (Λόγος μγ’ 80, εἰς Μ. Βασιλ.). «Παρακαλοῦμε νὰ μᾶς παρακολουθεῖς καλοδιάθετα ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ τὸ λαὸ ποὺ εἶναι γύρω σου νὰ τὸν κατευθύνεις στὴν τελειότητα...» (Λόγος κα’ 37, εἰς τὸν Μ. Ἀθαν.).

Ἔτσι ἡ Ζ’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διατυπωσε τὴν πίστη τῆς Ὀρθοδοξίας: (Τὸν μὲν (Χριστόν) ὡς Θεὸν καὶ Δεσπότην, τοὺς δὲ (ἁγίους) διὰ τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὡς αὐτοῦ γνησίους θεράποντας τιμῶντες καὶ σέβοντες καὶ τὴν κατὰ σχέσιν προσκύνησιν ἀπονέμοντες (Συνοδικόν τῆς Ὀρθοδοξίας τῆς Ζ’ Οἰκ. Συνόδου).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία γιὰ τοὺς ἁγίους. Δὲν πιστεύουμε λοιπὸν πὼς οἱ ἅγιοι μποροῦν νὰ σώσουν τοὺς ἑαυτούς τους ἢ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅποια καὶ ἂν εἶναι τὰ ἔργα τῶν ἁγίων, δὲν ἐπαρκοῦν οὔτε καὶ γιὰ τὴ δική τους σωτηρία, γιατί δὲν ξεπερνοῦν τὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντος (Λουκ. ιζ’ 10).